

Vyšel jsem do podzimní větrné noci. Bylo o čem přemýšlet.

To přece byla ta roztomilá Dorinka Němcová, kterou zastavovali lidé při procházkách na pražských hradbách a říkali jaká je to pěkná holčička. Bylo jí tři a půl, když o ní Bohuslava Rajská psala Františku Ladislavu Čelakovskému do Vratislavi:" Předevčírem byla u mne malá Dorinka Němcovic, to dítě mně velikou radost způsobilo svým outlým, dosti pravidelným hláskem. Zpívalo mnoho písniček... "Básník a překladatel Evžena Oněgina, veselý a kamarádský Václav Čeněk Bendl s Dorou žertoval a sliboval, že si jí vezme za kuchařku. A učil jí rusky. To byla ta šťastná Dora - na výletech v Ratibořicích a na Horách u Třebové, na svatební hostině pozdější Karoliny Světlé s profesorem Mužákem i za pobytu v Darmotech.

To byla ta vážná slečna učitelka, která si Jičíně začala říkat Bohdana. Karel Václav Rais si ji pamatoval jako velkou, statnou, tmavovlasou s hlubokýma očima, která kráčela vždy sama. A jedna moje vzdálená jičínská prateta na ni vzpomínala jako na trpělivou učitelku ručních prací, která ji toho moc naučila. Viděl jsem ta podivuhodná vyšívání, ten ornament malovaný dechem na něžné pavučince i ty ledové květy v létě... a také jsem slyšel tichou krajkovou písničku:

*Jak na okně se sráží pára,
jak lehký vzdech po vůni jara,
tak přešla s tichou vážnou lící.*

Theodora Wilhelma Rosalye Němcová 19. června 1841
v Polné - 6. února 1920 Praha.

Říkalo se, že první dvě jména dostala po vévodkyních Zaháňských. Moc štěstí jí ale nepřinesla. Ještě jí nebyly čtyři roky, když onemocněla zánětem mízních uzlin, při kterém se po celém těle objevovaly boule, často otevřené, zanechávající po uzdravení jizvy. Nemoc, která mohla být i psy-chického původu, zmizela až v době dospívání a přispěla k Dořině uzavřené, samotářské povaze asi stejnou měrou jako bída a vztahy v rodině. Nebylo to jako v jednoduché rovnici, hodná, obětavá máma - zlý a panovačný táta. Byl to dobrý otec. *Neobyčejný muž neobyčejné ženy* - Magdaléna Pokorná nemohla dát lepší podtitul svojí výborné monografii o Josefu Němcovi (2009).

Dcera Dora – Bohdana, která se většinou stranila lidí, poskytla první větší rozhovor svému jičínskému kolegovi profesoru Josefu Lelkovi až teprve v roce 1911. Ten jej nazval Z rodinných pamětí dcery Boženy Němcové Theodory a uveřejnil v knize *Božena Němcová – Sborník statí o jejím životě a díle 1820-1862*. Obsáhlou publikaci (365 stran) vydala u příležitosti 50. výročí úmrtí BN Učitelská jednota v Náchodě, s řadou obrazových dokumentů a pérovkami Adolfa Kašpara. Mezi jedna třiceti autory je vedle Josefa Lelka například Alois Jirásek, Vincenc Vávra, Ladislav Quis, Albert Pražák, Arne Novák, Renáta Tyršová, František Táborský nebo Jiří Stanislav Guth-Jarkovský. Doře a dalším členům rodiny BN věnovala své vystoupení Helena Kokešová na Mezinárodní konferenci *Božena Němcová, život – dílo – doba* v České Skalici v září 2005 a nazvala jej Korespondence rodiny Boženy Němcové. Je součástí stejnojmenného sborníku, vydaného v roce 2005 a 2012

(první a druhé vydání) Muzeem Boženy Němcové v České Skalici, péči Milana Horkého a Romana Horkého Mezi dalšími dvaceti třemi zajímavými referáty je uveřejněn příspěvek Mileny Secké Božena Němcová a Americký klub dam a také její objev. Neznámý dopis Dory Němcové Vojtěchu Náprstkovi, ve kterém jej prosí o kmetrovství pro svého nemanželského syna, narozeného v Praze, ve Vocelově ulici, v domě číslo 598. Vojta Náprstek prosbě nevyhověl. O tom je zmínka i v monografii *Samotářská dcera Boženy Němcové Theodora* (2007), z pera pečlivého jičínského historika Vladimíra Úlehly.

Při příležitosti 150. výročí úmrtí Boženy Němcové připravila dlouholetá redaktorka Českého rozhlasu, Milena Štráfěldová dvouhodinový dokument o životě a díle Boženy Němcové, který odvysílala stanice Čro Vltava 20. ledna 2012 jako jednu ze svých programových dominant k výročí BN. Během studia materiálů k tomuto dokumentu zaujala M. Štráfěldovou postava dcery Theodory, která je vlastně nejméně známým dítětem slavné spisovatelky. Žila s matkou až do její smrti, byla tedy nejbližším svědkem jejího života a mnoha problémů, které ho provázely. Tak vzniklo monodrama **Osamělé večery Dory N.**, které v knižním vydání vychází pod názvem **Dora – monolog dcery Boženy Němcové.**

Je to scénická montáž dopisů, zápisků a ukázek z díla Boženy Němcové, ale také psychologická studie staré ženy, která celý svůj život prožila „ve stínu“ slavné matky a musí se vyrovnávat s různými traumaty, která jí toto soužití kdysi přineslo. Dora v monodramatu vlastně projde katarzí svého komplikovaného vztahu k matce, který končí usmířením s ní i

se sebou samou. Autorka využívá pohledu na Boženu Němcovou jaksi ze strany, což umožňuje ukázat její osobnost v trochu jiné perspektivě, než jakou známe z čítanek a oficiálních výkladů. Objevují se tu i málo známé skutečnosti ze života Dory a dalších členů její rodiny po smrti její matky. Hra zmiňuje například působení Dořina bratra Jaroslava jako učitele a později inspektora gymnázia v carské Oděse a ředitele lyceí v Rovně a ve Vinnici... Díky Jaroslavovi, se ve správný čas a na správném místě naše cesty setkaly.

V srpnu 2012 zavedla reportáž paní Štráfeldovou do Orlických hor za dětmi Volyňských Čechů, které byly na ozdravném pobytu na Pastvinské přehradě. Děti vyprávěly jak se jim v Čechách líbí, jaká místa u nás navštívily, co zde zažily a také vzpomenuly moje písničkové představení *Erben zpívá rusky, Puškin zase česky a Němcová - tak i tak*. Část tohoto programu je věnována tématu Božena Němcová a Rusko. Je zmiňován i Jaroslav Němec, který se stal nejen ředitelem gymnázií, ale byl v roce 1895, jako uznávaný oborník na ovocnářství, vyslán carskou vládou na studijní cestu do Severní Ameriky a Kanady. V roce 1898 mu vyšla v Petrohradě téměř čtyřsetstránková publikace o průmyslovém pěstování ovoce (*Промышленное плодоводство в Северной Америке*), kterou doprovodil více jak dvěma sty kresbami a náčrtky. Vedle odborného textu píše J. Němec zábavně také o praktikách amerických ovocnářských reklam doporučujících například pěstování sibiřských meruněk z Modrých hor. Text doprovází dva barvotiskové obrázky – na jednom zasněženou plání, v okovech zakování, jdou vězni úpící, nad nimi na koních sedící, kozáci, nahajkami je bijící. Vdáli na obzoru stojí strom. Druhý obrázek - strom zblízka. Je obsypaný velkými oranžovými plody – to budou určitě ty meruňky - a

kolem, meruňky svorně pojídající, jsou - koně stojící, kozáci vězně nebíjící a vězni šťastní a neúpící. Jaroslav, který v Rusku používal i jméno po otci – Osipovič, byl v kontaktech i s českými ovocnáři. Známemu pěstiteli Josefu Eduardu Prochemu (1822 – 1908) posílal zvláště otužilé a odolné rouby. Proche měl s nimi velké šlechtitelské úspěchy v Novém Bydžově a v arboretu ve Sloupně. Nové odrůdy z vděčnosti pojmenoval Božena Němcová – byla podobná Muškátové renetě povstala z Cosovy renety a zrála v srpnu. Jaroslav Němec – byl jablko světle červené a šedě tečkované.

A tak jsme se s paní Milenou seznámili. Vyprávěli jsme si o Němcových, o českých hudebnících v Oděse a vůbec o úspěších našich muzikantů v Rusku – ostatně jednoho z nich Josefa Pavla z Jesenice zvěčnila Božena Němcová v povídce Dobrý člověk. Syn jejího učitele z Chvalkovic František Černý mladší působil v Petrohradu jako sbormistr, dirigent a pedagog. Hostoval tam další její známý, světově proslulý houslový virtuos Ferdinand Laub, který se později stal profesorem Moskevské konzervatoře. V dopisech píše Němcová o moravském skladateli a dirigentovi Hynku Vojáčkovi. Byl kapelníkem Preobraženského pluku v Petrohradě a později profesorem konzervatoře. „Učte se rusky - vzdělaný člověk může v Rusku vydělat velké peníze“, říkávala dětem paní Božena a Václavu Hankovi v roce 1854 píše: “Bylo by k přání, aby mnozí i u nás více si hleděli ruského jazyka a seznámili se s velkým tím národem bratrským, nemohli by pak roztrušovat pověsti lživé a tlachy, jakých nepřátele si dovolují, dílem z nevědomosti, dílem z nenávisti a strachu“. Sama uměla rusky natolik, že srovnávala texty ruských písní s texty slovenských balad. V souvislosti s ruskou poezií se nabízí úvaha: Němcová se

znala s Janem Evangelistou Purkyně a mohla vědět o tom, že překládal Evžena Oněgina. Nebyla to právě ona, kdo na Puškina upozornil Václava Čenka Bendla? Každopádně byla patronkou Bendlových překladů Puškinových veršů a také prvního kompletního překladu Evžena Oněgina (1860), který byl velkou literární událostí.

Dora ráda vzpomínala jak její matka hrála na klavír a zpívala. Sama se také učila hrát na klavír a v Jičíně chodila zpívat do pěveckého sboru Ludíše, založeného roku 1869. Jeden čas byla dokonce členkou výboru a jednatelkou. Ve vlasteneckém prostředí se tenkrát česky zpívaly ruské písně a romance. Nejznámější byly *Slavík, Matičko, co to za prach v poli a Krásný sarafán* (Соловей, Матушка, что во поле пыльно, Красный сарафан). Velmi populární byla píseň *Schöne Minka, ich muß scheiden* (Krásná Minko, musím jít), jejíž text napsal milovaný přítel tety paní kněžny Kateřiny Vilemíny Zaháňské, německý básník Christoph Tiedge. Předlohou mu byla ukrajinská píseň *Ехал казак за Дунай* (Jel kozák za Dunaj), jejíž melodie zaujala mimo jiné i Ludwiga van Beethovena (op. 107.7.), či Carla Maria von Weber (op. 40). Píseň do češtiny přeložili z originální verze František Ladislav Čelakovský i Václav Hanka.

Ale zpátky k potomkům Boženy a Josefa Němcových. **Syn Karel Jakub (1839 – 1901)** se nakonec stal ředitelem Zemského pomologického ústavu v Tróji. Měl celkem osm dětí. Jeho nemanželského syna Jaroslava (Jarku) vychovával v Rusku, se svojí ženou Marií, bezdětný **Jaroslav Pavel (1842 -1898)**. Pod jeho vedením se synovec také stal úspěšným ovocnářem. V Rusku žily i další Karlovy děti Božena, Milena a Miroslav. Milena s Jaroslavem (Jarkou) se vrátili do Čech v roce 1920. Božena (+1923?) a Miroslav

(+1933) zemřeli v Rusku. O tom že vnuci Boženy Němcové žijí v Rusku se u nás všeobecně vědělo. Jaroslav Hašek v povídce Idyla z vinárny (1921) líčí důstojnou společnost znalců vína a poměrů v Rusku, kteří mudrují o tom jak strašlivě bolševici ubili vnuky Boženy Němcové a co všechno provedli tam žijícím příbuzným českých spisovatelů. Host od vedlejšího stolu se představil jako vnuk Boženy Němcové a řekl, že se z Ruska včera pořádku vrátili. Znalci nevěří, říkají, že je to starý partyka, který je agituje za peníze Moskvy.

Dora (1841 – 1920) byla praktická po otci a kromě hudby měla zálibu v ručních pracích. Ve třiatdvaceti odjela učit do Jičína, kde se jí ze začátku moc nelíbilo a nakonec tam prožila celý život. Navštěvovali jí tam synovci a neteře, děti jejího bratra Karla. Některé u ní žili i několik měsíců jako děti i jako dospělí. Dora ráda pracovala na zahradě, absolvovala kurs štěpařství. V Rusku byla dvakrát - v létě 1896 a po smrti bratra Jaroslava 30.11.1898 tam doprovodila jeho ženu Marii. Vrátila se až v dubnu následujícího roku a přivezla několik památek na Jaroslava, mezi jinými bylo asi také velké kožené album fotografií z Oděsy z roku 1887, které se dnes nachází ve sbírkách Muzea Boženy Němcové v České Skalici. Je zde i literární archiv - jeho nejcennější částí je pozůstalost Boženy Němcové, kterou Českoskalický Klub českých turistů v roce 1919 odkoupil, jak se uvádí – od spisovatelčiny dcery Bohdany Němcové, učitelky z Jičína.

Odmítla nabídku k sňatku, byla zamilovaná do ženatého, zřekla se syna, koupila si pozemky, část výhodně prodala. Za získané prostředky si splnila sen a v Jičíně, na Holínském předměstí, si postavila vilu, které se říká Bohdanka. Projektoval jí významný architekt Dušan Jurkovi, stavbu realizoval stavitel František Mošna. Tesařské práce prováděla firma stavitele Václava Fejfara, dědečka spisovatele Václava Čtvrťka a velmi dobrého, blízkého přítele Theodory Němcové. Stavba byla dokončena v roce 1911. V témže roce poskytla svému kolegovi, učiteli Josefu Lelkovi svoje vzpomínání...

A někdy tehdy se uskutečnil OSAMĚLÝ VEČER DORYN.

Jiří Klapka